

מתנות לאביונים ומחצית השקל

בסימן זה.. אומנם הרב זרע יעקב כתב דשתי מתנות לאביונים שווים לשני מנות לאיש אחד וכי היכא דמשלוח מנות היינו כדי סעודה...ה"ה למתנות לאביונים כדי סעודה לעני, וע"כ כתב שאם ניתן מעות חייב ליתן לו במה שיקנה ג' ביצים אוכל ואם נותן לעני מתנה אוכלין צריך ליתן שיעור ג' ביצים מפת.

ולפ"ז אם מחלק לעניים מנה ונותן לכל אחד פרוטה לא יצא ידי חובה אלא שסיים ועדין צריך להתיישב בדבר וכ"פ הרב בא"ח פרשת תצוה וכן המנהג להחמיר לצאת אליבא דכו"ע

10. שערי תשובה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף א מה שכתב בשם הלק"ט בנותן לאחד שיעור שני מתנות כו' נראה מלשון השי"ס והפוסקים דודאי לא יצא בפחות משני עניים

11. ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף א * לשני עניים - ולא יתן להם קודם פורים דלמא אכלי להו קודם פורים [מ"א בשם המאור] ומנהג העולם ליתן קודם פורים אף דמתנות לאביונים מצותו דוקא ביום פורים צ"ל דע"כ נותן שתי מתנות לאביונים גם ביום פורים וגם יש הרבה עניים החוזרים על הפתחים בפורים [מחצית השקל]:

12. כף החיים סימן תרצד סעיף ב ועל כן מי שידו משגת יש לעשות זכר למחצית השקל בשלימות דהיינו שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית יש בו כסף מזוקק שיעור מחצית השקל או יותר (9.6 גרם כסף צרוף)

13. סעיף כג וכ"כ בספר מעשה רב להגר"א את רלג דא"צ ליתן כ"א מטבע אחד הנקרא מחצית כמו חצי זהב פולש וא"צ ג' חצאין.

14. מקראי קודש פרק ב הלכה יב למנהג האשכנזים נותנים זכר למחצית השקל לפחות שלושה חצאי מטבעות הנוהגים באותה מדינה. ויש מהם הנוהגים לתת רק מחצית מטבע אחת. ולמנהג הספרדים יש לתת סכום השווה לפחות לעשרה גרם כסף טהור (בהתאם למחיר הכסף באותה עת בשוק העולמי)

משלוח מנות

15. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א ומתנות לאביונים. תני רב יוסף: ומשלח מנות איש לרעהו - שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים - שתי מתנות לשני בני אדם.

16. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב אבי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי.

17. תרומת הדשן סימן קיא **שאלה:** בני אדם השולחים לחביריהם בפורים חלוקים וסדינים וכה"ג, יוצאים ידי משלוח מנות או לאו?

תשובה: יראה דאין יוצאים בהן דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא כדמשמע מגילה ז ע"ב דאבי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודתייהו בהדדי, ונפקי בהכי משלוח מנות. אלמא דטעמא משום סעודה היא. ותו נראה דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכילי או דמשתי. וכן דקדק הרמב"ם בלשונם שכתב וחייב לשלוח שתי מנות של שר או שתי מיני תבשיל או שתי מיני דאוכלים, ונראה דשתייה בכלל אכילה. ובמתנות לאביונים כתב מעות או מיני מאכלים. אלמא דגבי משלוח מנות סבר דווקא מידי דמיכילי.

18. ר"ן מגילה ג: ד"ה גמ' לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיקך שולחים כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות.

19. שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה סעיף ד * חייב (יח) לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או של (כ) מיני אוכלים, שנאמר: ומשלוח מנות איש לרעהו (אסתר ט, יט ו - כב) שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לריעים משובח; ואם אין לו, מחליף עם חבירו, זה שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים: ומשלוח מנות איש לרעהו (אסתר ט, יט ו - כב). הגה: ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה (מדברי הרא"ש פ"ק דמגילה); ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, (כד) יצא. (כה) ואשה חייבת

1. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א ומתנות לאביונים. תני רב יוסף: ומשלח מנות איש לרעהו - שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים - שתי מתנות לשני בני אדם.

2. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה יז מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר +ישעיהו נ"ז+ להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים.

3. מרדכי מסכת מגילה פרק מגילה נקראת [רמז תשעד] [רמז תשעד] הגה"ה ומה שנותנין ג' מחציות לפורים משום דכתיב בפרשת כי תשא ג"פ מחצית השקל ובמקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמן וליתן במקום שירצה:

4. שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף א חייב כל אדם (ב) ליתן לפחות (ג) [א] שתי מתנות * לשני עניים. הגה: י"א שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנין באד; ומאחר ששלשה פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג' (מרדכי ריש פ"ק דיומא); ויש ליתן (ד) ב בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל), וכן נוהגין בכל מדינות אלו; ויש ליתן ג' חצאים גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו; ובמדינות אויטרייך יתנו ג' חצי ווייניר, שנקראו ג"כ מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה; ואין חייב ליתנו רק מי שהוא (ה) ג מבן עשרים ולמעלה, ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו, ואין נוהגין כן.

5. מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף א ב בליל פורים - ובמדינתנו נותנין בשחרית קודם קריאת המגילה: ג מבן כ"ו כו' - זהו לדעת הר"י בע"ט ברטנורה אבל התי"ט כי שהפוסקי חולקים וס"ל דבן י"ג חייב ויש פטורים בהג"מ כ' דנשים וילדים חייבים ולא ידעתי מני"ל האי

6. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף א (ד) בליל פורים - ובמדינתנו נוהגין ליתנו בשחרית קודם קריאת המגילה [מ"א] ועכשיו [ג] נוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה ובשחרית מעות מגילה: (ה) מבן כ"ו ולמעלה - זהו [ד] לדעת ר"ע מברטנורה אבל התי"ט כתב שהפוסקים חולקים וס"ל דמבן י"ג ולמעלה שהוא בכלל איש חייב במחצית השקל וא"ר כתב דכל זה רק מדינא אבל המנהג הוא ליתן אפילו בעד בניו הקטנים ואשה מעוברת בעד ולדה [ה] איתא במשנה כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק:

7. פסקי תשובות סימן תרצד סעיף ג וכהיום המנהג בארץ ישראל ליתן אחר מנחה, וכשחל פורים ביום ראשון נותנים ביום ה' תענית אסתר בין מנחה לערבית, ואנשי מעשה נוהגים גם כדברי המ"א ונותנים שוב זכר למחצית השקל בפורים בשחרית קודם קריאת המגילה.

8. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף א (ב) ליתן לפחות וכו' - ורשאי ליתן מאכל או מעות ולא מצאתיו כעת כמה יהיה שיעור מתנות [פמ"ג] ובחידושי ריטב"א כתב אפילו שתי פרוטות דשוה פרוטה חשובה מתנה אבל לא בפחות... עוד כתב נ"ל דלכתחלה צריך ליתן לאביון דבר הראוי ליהנות ממנו בפורים מאכל או מעות שיוכל להוציא בפורים: (ג) שתי מתנות - זהו מדינא אבל באמת מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים יתומים ואלמנות ודומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהשיב לב נדכאים [רמב"ם] והנה השתי מתנות [ב] צריך ליתן משלו ולא משל מעשר וההוספה שמוסיף יוכל ליתן משל מעשר:

9. כף החיים סימן תרצד סעיף ז שתי מתנות וכו' ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפילו בשתי פרוטות דשוה פרוטה חשיבה מתנה אבל לא בפחות כדאיתא בגיטין ובדוכתי אחריני. הריטב"א בחידושו למגילה וכ"כ הרב בתי כנסיות

במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש; ואשה תשלח לאשה, ואיש לאיש; אבל לא בהפך, שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין, אבל במתנות לאביונים אין לחוש.

20. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה סעיף ד (יח) לשלוח - בתי בנין ציון סיי מ"ד נסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח או יוצא כיון דכתיב ומשלוח נימא דבעין דוקא ע"י שליחות ע"ש:

(כ) מיני אוכלין - ולא בגדים ושאר דברים וה"ה משקה דשפיר דמי דשתיה בכלל אכילה וכן סגי באחד אוכל ואחד משקה ובעינן שיהיה מין אוכל המבושל ולא בשר חי דמשלוח מנות הראוי מיד לאכילה משמע וי"א דכיון שהוא שחוט וראוי להתבשל מיד שרי:

(כד) יצא - והפרי"ח חולק ע"ז וכן החתם סופר בסי' קצ"ו מתמה ע"ז:

(כה) ואשה חייבת וכו' - שכולן היו באותו הנס וצריכה היא לשמוח ולשמח לב אביונים וכתיב קימו וקיבלו היהודים וגו' וגם נשים בכלל. וכתב המ"א לא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה אנשים ומי"מ יש להחמיר:

21. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרצה סעיף יד

וברור הדבר דצריך לשלוח שני מיני אוכלין או שני מיני משקין או מין אוכל ומין משקה והכי איתא להדיא בגמ' [ז]. דאחד שלח לחבירו בשר ויין ע"ש אבל שני חתיכות ממין אחד אינו מועיל דכי מפני שחתכן נחשבם לשנים והרמב"ם [פ"ב הל' ט"ו] כתב וכן חייב לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני אוכלין או שני מיני תבשיל ע"ש הרי שכתב שני מינים ובע"כ צ"ל דזה שכתב שתי מנות בשר היינו משני מיני בשר או אפשר דטעות הדפוס הוא וכצ"ל שני מיני בשר כמו שני מיני אוכלין וכו':

22. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן סה

משלוח מנות אם יש חיוב לשלוח שני מינים או אפשר לחלק מין אחד לשתי מנות וכמה הוא שיעור המנה.

נשאלתי מת"ח אחד ביאור כוונת דברי הרמב"ם בפ"ב ממגילה הלכה ט"ו שפוסק וז"ל: וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנא' ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד עכ"ל, דמהו הכוונה של שתי מנות בשר שכתב הרמב"ם, הא סוף סוף הוא רק מין אחד ורק חותכו לשתי מנות, האם זה מספיק לצאת בכה"ג חובת משלוח שתי מנות? וכמו"כ אם זה מספיק מהו שיעור המנות בזה?

וראיתי שהערוך השלחן בסי' תרצ"ה סעי' י"ד הרגיש בזה, וכתב דברור הדבר דצריך לשלוח שני מיני אוכלין, ומדייק לה גם בסיפא דדברי הרמב"ם שכותב או שני מיני אוכלין או שני מיני תבשיל, הרי שכתב שני מינים, ורישא דדברי הרמב"ם כותב, דע"כ צ"ל דזה שכתב שתי מנות בשר היינו משני מיני בשר, או אפשר דטעות הדפוס הוא וכצ"ל שני מיני בשר כמו שני מיני אוכלין וכו' ע"ש (ויעוין הכתוב בזה גם בספר ארחות חיים או"ח סי' תרצ"ה סקי"ב ע"ש).

ולפענ"ד דחוקים המה שתי האוקימתות של הערוך השלחן גם יחד, האוקימתא הראשונה דחוקה כי מסתימת לשונו של הרמב"ם בזה משמע דסגי בב' מנות בשר אפילו ממין אחד, והאוקימתא השני דחוקה, כי קשה לשבש כל הספרים והדפוסים שכתוב בהם בלשון שתי מנות בשר ובכה"ג לישנא כתוב גם בשו"ע באו"ח סי' תרצ"ה סעי' ד' באין פוצה פה ע"ז, ואדרבא על סיפא דדברי הרמב"ם שהערוה"ש מסתמך ובא ע"ז, ראיתי ברמב"ם הוצאת פרנקל שמובא מכמה כת"י שלא כתוב בהם בלשון שני כפי שכתוב לפנינו, אלא כתוב הנוסחא: של שני. ובעצם גם בשו"ע שם כתוב ג"כ כזאת הגירסא שבכת"י, והיינו: או של מיני אוכלין ולא שני. באופן שהסמוכין שעליהם מסתמך הערוה"ש מתמוטטין.

ומה שמקשה הערוה"ש בדבריו שם דאיך אפשר לפרש בפשטות שכוונת הרמב"ם לשתי מנות בשר ממין אחד, דכי מפני שחתכן נחשבים לשנים, לדעתי נראה דאין ה"נ על ידי שחתכן נחשבין שפיר לשנים, מפני שיש שיעור למנה, וכדאבאר.

23. בן איש חי שנה ראשונה פרשת תצוה - הלכות פורים סעיף טז

טז. חייב לשלוח כל אדם לחבירו שני מנות, דהיינו שני מיני אוכלים. וכתוב בספר תורה לשמה שצריך להניח כל מין בכלי אחד בפ"ע, ולא יניח שניהם בכלי אחד. ומשלוח מנות צריך לשלוח לגדול, אבל מתנות לאביונים אפילו נתן לקטן יצא י"ח:

24. שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן צו

ד. ראיתי בתשובת ס' תורה לשמה שחבר הגה"ק ר' יוסף חיים זי"ע מבבל או"ח סי' קפ"ט שכ' לחדש דאם שלח אחד לחבירו משלוח מנות ב' מנות ונתנם בכלי אחד דלא יצא ידי חובתו דע"י הכלי נעשים מנה אחת, וראיתו משבת צ"א ע"ב דסבר ר' יוחנן בקופה מלאה חרדל דאגד כלי שמ"א אגד וכ"כ הרמב"ם פ"ב הי"א משבת בקופה מלאה חפצים וכו' דפטר עד שיוציא כל הקופה, יע"ש. ובעניתי פשוט דאין זה לדינא דודאי כיון דבעצם ב' מנות הם יוצאים ידי חובתו, והוצאת שבת אין דמיון לכאן דהתם כיון דאגד כלי על הוצאת הכלי דנין ועדיין לא הוציא כולו משא"כ הכא, והכי נוהגין ששולחים גם בכלי אחד.

25. ביאור הלכה סימן תרצה סעיף ד

חייב לשלוח לחבירו וכו' - הח"א הוכיח מן הירושלמי דאם שולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות וכן משמע בריטב"א לפי גירסא אחת שם בגמרא. אכן ש"פ לא הזכירו דבר זה ונכון ליזהר בזה לכתחלה:

26. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרצה סעיף טו

עוד נ"ל דבזה אינו די בכזית או ברביעית דבעינן מנה יפה דזהו לשון מנות כעניין חתיכה הראוי להתקבד שיהא דבר חשוב ואלו ששולחין חתיכות קטנות לא יצאו ידי חובתן וכל המרבה בשילוח מנות ה"ז משובח דזהו להרבות השמחה

27. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן סה

נראה לי שהקביעות לשיעור המנה היא שתהא בכל אחת מה שיעור של ג' ביצים מפת שהוא כדי שיעור סעודה, ובדומה למה שמצינו בשע"ת בסי' תרצ"ד שכותב בנוגע לשיעור מתנות לאביונים כדעו"ש, ואפילו החולקים שם וסברי דסגי בפחות מזה (יע"ש במשנ"ב סק"ב) יש לומר דבכאן יודו דבעינן כשיעור הזה דהא כתיב בפסוק מפורש בלשון מנות, והיינו מנה שיש בה כדי שיעור סעודה.

28. דרשו

ודעת הגריש אלישיב שצריך על כל פנים לתת מנה שמקובלת אצל בני אדם כחשובה ומבואר בפרי מגדים שהחשיבות תלוי לפי הזמן והמקום